

Remissvar Tryggare hem för barn SOU 2022:71

Kristinehamns kommun är utsedd som remissinstans för betänkandet Tryggare hem för barn SOU 2022:71. Remissvaret har beretts och lämnats av nämnden för arbete, kompetens och välfärd (NAKV), vilken är den nämnd i kommunen som ansvarar för socialtjänstens verksamhetsområde. I remissvaret används nämndens förkortning NAKV för att referera till Kristinehamns kommun som remissinstans.

Sammanfattning

NAKV ställer sig, på ett övergripande plan, bakom huvuddragen i utredningen men med vissa reservationer och undantag. NAKV ser utredningen som ett viktigt steg mot en förtydligad lagstiftning som stärker barnperspektivet i frågor om vårdnadsöverflyttning och umgänge och som ökar tryggheten och stabiliteten för de barn som berörs. Generellt ser dock NAKV ett behov av ännu tydligare och skarpare formuleringar i flera av de aktuella förslagen och slutsatserna. NAKV menar att utredningen i flera delar inte når ända upp till den nivå av barnperspektiv och fokusskifte från föräldrarätt till barnrätt som de professionella som dagligen möter dessa barn länge har efterfrågat och hoppats på.

NAKV:s inställning till utredningens förslag

Nedan redovisas NAKV:s ställningstaganden för vart och ett av utredningens förslag/slutsatser. Remissvaret följer dispositionen i utredningens sammanfattning och NAKV:s ställningstaganden redovisas därför uppdelat utifrån hur sammanfattningen redovisar utredningens huvuddrag.

Förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning

NAKV instämmer delvis i utredningens förslag om att förändra lydelsen i 6 kap. 8 § föräldrabalken. NAKV instämmer i att det finns ett behov av att förtydliga paragrafens formulering för att därigenom stärka barnets rätt till trygghet och stabilitet och är positiv till en omformulering. NAKV ställer sig dock tveksam till om den formulering som utredningen föreslår kommer innebära ett tydligare barnperspektiv i realiteten. NAKV ser det som positivt att det i paragrafens formulering tydliggörs vilka förhållanden som domstolen särskilt ska beakta i sin bedömning. Samtidigt är det NAKV:s inställning att det hade varit önskvärt med ett tydliggörande att barnets relation till familjehems-

föräldrarna och barnets sociala situation i övrigt är det som det särskilt ska fästas vikt vid i domstolens bedömning. NAKV menar att barnets bästa och barnets rätt till trygghet och stabilitet genom en sådan formulering hade kunnat komma till starkast uttryck.

I övrigt vill NAKV framföra synpunkten att Sverige borde överväga en större reform kring lagstiftningen som reglerar barns och föräldrars rättigheter, med ett perspektiv som i större utsträckning än idag utgår från barnet, inte föräldern. NAKV vill här främst hänvisa till den norska barnevernsloven och den finska barnskyddslagen som förebilder.

Placeringskommunens möjlighet att bevilja insatser till ett barn även efter en vårdnadsöverflyttning

NAKV ställer sig mycket positiv till detta förslag i utredningen. Erfarenheten inom NAKV är att vårdnadsöverflyttningar ibland kan försvåras eller förhindras av att det inte funnits en självklar rätt till fortsatt stöd även efter att vårdnaden flyttats över till familjehemmet. Barn som placeras i familjehem har inte sällan svårigheter, som kan bero på till exempel tidigare trauman eller en egen problematik hos barnet. Med fortsatt möjlighet till stöd från den kommun som ursprungligen placerat barnet skulle sannolikt fler familjehem vara öppna för en vårdnadsöverflyttning. Det skulle också säkerställa ett eventuellt fortsatt stöd i umgänge mellan barnet och biologföräldrarna, när det finns behov av det. Efter en vårdnadsöverflytt är familjehemmet med dagens lagstiftning hänvisat till att söka eventuellt stöd i sin hemkommun. Det är inte självklart att ett sådant stöd beviljas och kontinuitet och viktig kännedom om barnet och familjehemmet går också förlorat om ansvaret för stödet ska skötas av en annan kommun än placeringskommunen.

Mål om vårdnadsöverflyttning ska inte flyttas till allmän förvaltningsdomstol

NAKV ställer sig tveksam till utredningens motivering till att inte flytta handläggningen av mål om vårdnadsöverflytt från allmän domstol till förvaltningsdomstol. NAKV menar att utredningen i sin bedömning för detta ställningstagande inte lagt tillräcklig vikt vid barnperspektivet. Barnperspektivet borde, enligt NAKV, ha vägt absolut tyngst i bedömningen av om ansvaret för mål om vårdnadsöverflyttning ska flyttas till allmän förvaltningsdomstol. NAKV kan se att det finns tydliga samordningsvinster för såväl barnet som vårdnadshavare med att flytta över ansvaret. Inte minst eftersom många barn som berörs av frågan om vårdnadsöverflyttning vårdas med stöd av LVU, vilket har beslutats av förvaltningsdomstol. NAKV menar också att det finns en rimlighet i att frågor som rör vårdnad om ett barn och som har initierats av socialtjänsten bör prövas i förvaltningsdomstol, till skillnad från familjerättsliga mål som avser en vårdnadstvist mellan två biologiska föräldrar. NAKV håller med om att socialtjänstens eventuella osäkerhet i relation till allmän domstol talar emot att flytta över ansvaret. NAKV har också förståelse för att avgränsningsproblematik och principiella skäl kan tala emot en ansvarsförflyttning, men menar att dessa inte borde ha företräde framför barnperspektivet. NAKV ser det som positivt att utredningen avser att stärka såväl barnperspektiv som rättssäkerhet genom att införa rätt till biträde i mål om vårdnadsöverflyttning, även om ansvaret för målen inte flyttas till allmän förvaltningsdomstol. Dock menar NAKV att ytterligare vinster för såväl barn som vårdnadshavare hade kunnat göras genom att förflytta ansvaret för dessa mål till allmän förvaltningsdomstol.

Rätt till biträde vid prövning av vårdnadsöverflyttning

NAKV instämmer i utredningens bedömning att barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövning av vårdnadsöverflyttning. NAKV ser det som helt avgörande för att fullt ut säkerställa barnperspektivet och för att garantera rättssäkerhet för vårdnadshavare att rätten till biträde tillgodoses, vare sig målen om vårdnadsöverflyttning ska handläggas av allmän domstol eller av förvaltningsdomstol.

NAKV instämmer i utredningens bedömning om att frågan om talerätt för barn i mål om vårdnadsöverflyttning inte bör övervägas. NAKV menar att talerätt för barn i dessa mål skulle riskera att förvärpa de lojalitetskonflikter som redan ofta föreligger för de barn som berörs och lägga ett allt för stort ansvar på barnet. NAKV menar att barnets rättigheter och perspektiv i stället bäst tillvaratas om barnet ges rätt till biträde. Utifrån de särskilda krav på rättssäkerhet som föreligger när det allmänna ingriper i enskildas liv menar NAKV att det är en självklarhet att såväl barnet som vårdnadshavaren har rätt till biträde. NAKV vet av erfarenhet att många vårdnadshavare har stora svårigheter att förstå och hantera den domstolsprocess som kommer av att socialtjänsten ansöker om vårdnadsöverflyttning för deras barn. Genom rätt till biträde skulle vårdnadshavare ges möjlighet till stöd genom processen, vilket i förlängningen bedöms gynna barnet, oavsett domstolens beslut i sakfrågan. Stöd från ett biträde skulle till exempel kunna hjälpa vårdnadshavaren till en förståelse för processens legitimitet och utjämna den maktobalans som enligt NAKV:s erfarenhet ofta kan uppstå i processen. Genom införandet av rätt till biträde säkerställs det också att barnets inställning och åsikter kan framföras på ett objektivt sätt, och barnet kan avlastas i en eventuell lojalitetskonflikt. NAKV instämmer också i utredningens förslag om att ett biträde ska kunna förordnas redan vid den tidpunkt då socialtjänsten inleder en utredning om vårdnadsöverflyttning. Genom en sådan bestämmelse ges biträdet möjlighet att stötta barnet eller vårdnadshavaren genom hela processen.

NAKV ställer sig bakom utredningens förslag om att barnets biträde inte ska utses till barnets ställföreträdare. NAKV instämmer i bedömningen om att redan involverade instanser har att bedöma vad som är barnets bästa och att biträdes roll ska syfta till att stå på barnets sida och förmedla barnets inställning och åsikter. NAKV vill därtill understryka, vilket även utredningen lägger särskild vikt vid, att den som utses som biträde för ett barn ska uppfylla särskilda lämplighetskrav. NAKV instämmer i utredningens bedömning om att endast den som har rätt kunskap och erfarenhet kan vara särskilt lämplig för uppgiften som biträde för ett barn. NAKV vill också understryka att den personliga lämpligheten, framför allt vad gäller förmågan att skapa kontakt med barnet, bör vara ytterst avgörande, i kombination med relevant kunskap om mål om vårdnadsöverflyttning, i bedömningen av vem som kan anses som lämplig.

Föräldrabalkens regler om adoption

NAKV instämmer i utredningens bedömning om att föräldrabalkens regler om adoption tillgodoser familjehemsplacerade barns behov av trygghet och stabilitet. NAKV gör bedömningen att det underlag som finns att tillgå kring adoption av familjehemsplacerade barn är allt för vagt för att kunna göra en mer ingående analys. NAKV ser att adoption möjligen skulle öka familjehemsplacerade barns upplevda trygghet och stabilitet genom att adoption på ett annat sätt än vårdnadsöverflyttning kan tydliggöra ett barns självklara tillhörighet i familjen. Men det finns inget som talar emot att så inte kan bli fallet också vid en vårdnadsöverflyttning om förutsättningarna är de rätta. I

Sverige finns ingen självklar tradition kring adoption av familjehemsplacerade barn. Det är möjligt att det kan finnas skäl som talar för att utvecklingen borde gå däråt, men det handlar då om ett större paradigmskifte, som inte skulle komma familjehemsplacerade barn till gagn här och nu.

Barnets bästa som utgångspunkt i frågor om umgänge

NAKV motsätter sig utredningens förslag att det inte i lag ska regleras särskilda situationer när barnet som utgångspunkt inte bör ha rätt till umgänge med en förälder. NAKV kan dock ha förståelse för den bedömning som utredningen gjort om att särskilt utpekade situationer där umgänge är uteslutet kan försvåra den individuella bedömningen. Med detta sagt menar NAKV att det trots allt i lagstiftningen bör vara rimligt att peka ut vissa situationer där utgångspunkten är att ett umgänge inte ska ske. NAKV vill här hänvisa till den danska lagstiftningen, där föräldreansvarsloven pekar ut att umgänge som utgångspunkt inte ska ske om föräldern har dömts till fängelse för vissa typer av brott, som sexualbrott, mord eller andra grova våldsbrott, men att huvudregeln kan frångås om det bedöms vara till barnets bästa. Har brottet dessutom riktats mot barnet eller den andra föräldern menar NAKV att det finns än starkare skäl att förtydliga lagstiftningen att inget umgänge som huvudregel bör ske i dessa situationer. Med möjlighet att frånga huvudregeln om det är till barnets bästa öppnas det ändå för individuella bedömningar. Om lagstiftningen dessutom utformas så att det framgår att bedömningen ska förnyas över tid bedöms också detta stärka möjligheten till individuella bedömningar. NAKV ser en påtaglig risk för fortsatt tveksamma bedömningar av när ett umgänge är till barnets bästa om ingen särskild reglering i lagstiftningen görs. En tydligare formulering, där specifika situationer preciseras, menar NAKV skulle kunna inskräpa vikten av att barnets bästa och rätt till skydd alltid måste väga tyngre än kontaktprincipen.

Ny lydelse av paragrafen om barnets bästa

NAKV ställer sig bakom utredningens förslag till ny lydelse av 6 kap. 2 a § föräldrabalken och instämmer i utredningens bedömning att de nuvarande specificerade omständigheter som domstolen ska hänsyn till riskerar att bli allt för snäva när bedömningen av vad som är barnets bästa ska göras. NAKV ser det också som mycket positivt att utredningen särskilt har beaktat att kontaktprincipen i nuvarande formulering av paragrafen har fått allt för stort genomslag i domstolars bedömning. Därmed är det mycket positivt att även kontaktprincipen lyfts bort från paragrafen. En mer generell formulering av paragrafen, inklusive avlägsnandet av kontaktprincipen, öppnar för en vidare definition av vad det enskilda barnet kan fara illa av och det bör vara helt självklart att en princip om kontakt aldrig får stå över barnets behov av skydd. För att den nya lydelsen ska få genomslag på önskvärt sätt instämmer NAKV också i utredningens bedömning om att domstolen ska ha en skyldighet att göra en riskbedömning om det framkommer att ett barn riskerar att fara illa.

Utbildningsinsatser

Med hänvisning till den skyldighet som bör införas för domstolen att göra ovan nämnda riskbedömningar ser NAKV, precis som utredningen, att det finns skäl att överväga utbildningsinsatser för domstolarna. NAKV:s erfarenhet, vilken också bekräftas av utredningens bedömning, är att domstolarnas riskbedömningar ofta brister, både i kvalitet och kvantitet och att de, om de har gjorts, inte alltid redovisas i domskälen. NAKV ser behov av utbildning som omfattar våldets känslomässiga konsekvenser för ett barn, samspel och

interaktion i familjer där det förekommer våld samt mönster och beskaffenhet i fenomenet våld i nära relation.

Sakkunnigutlåtande från psykolog

NAKV ställer sig till viss del bakom utredningens bedömning om att det inom ramen för avgörandet av till exempel vem som ska vara barnets vårdnadshavare eller om ett umgänge ska beslutas, ska vara möjligt att inhämta ett sakkunnigutlåtande från psykolog. Om detta krävs för att ge nödvändig tyngd åt en bedömning av vad som är det bästa för barnet är detta en åtgärd som NAKV ser positivt på. NAKV vill dock poängtera att de socionomer som utför utredningar inför beslut om till exempel en vårdnadsöverflyttning eller umgänge har en långtgående kompetens när det gäller barns behov och utveckling och är tränade i att göra riskbedömningar kopplade till vilka konsekvenser olika beslut kan få för enskilda barn. NAKV menar därmed att den kompetens som redan idag är involverad i utredningsarbetet kring dessa frågor i många fall borde bedömas som tillräcklig. Med detta sagt ser NAKV dock att det kan finnas specifika situationer där ett sakkunnigutlåtande kan vara till hjälp när domstolen ska bedöma vad som blir bäst för ett enskilt barn. Det kan till exempel handla om ärenden med komplex barnpsykiatrisk problematik som trauma eller liknande och där en psykologs spetskompetens är nödvändigt för bedömningen. NAKV ser, precis som utredningen konstaterar, att det behöver ställas särskilda krav på de som kan förordnas som sakkunniga och att endast legitimerade psykologer med specialisering inom klinisk barn- och ungdomspsykologi kan komma i fråga. NAKV ser det som mycket viktigt att uppdraget och förordnandet som sakkunnig alltid måste komma från domstolen och att syftet är att utlåtandet ska ge en objektiv bedömning kring faktiska förhållanden.